

Ks. dr hab. Arkadiusz Domaszko prof. UKSW
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr. lic. Mary A. Van Scott pt. *Obedience in the Various Forms of Consecrated Life*, Lublin 2018 (mps, ss. 288), napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, pod kierunkiem ks. dr. hab. Ambrożego Skorupy prof. KUL, w odpowiedzi na uchwałę Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II z dnia 13 listopada 2018 roku.

1. Ocena tematu, problemu i celu pracy

Świat współczesny proponuje ludziom wiele form autorealizacji, spełniania siebie, ale również realizacji różnego rodzaju zachcianek i kaprysów. W tym kontekście podjęcie się tematu dotyczącego posłuszeństwa w życiu konsekrowanym zasługuje na uwagę. Punktem wyjścia w rozważaniach na ten temat są fundamenty chrześcijańskiej myśli, z podstawowym przywołaniem Jezusa, posłusznego woli swojego Ojca, czy również roli posłuszeństwa Maryi w zbawczym planie zbawienia.

O życiu konsekrowanym można wiele powiedzieć, ale jednym z nieodłącznych elementów jest posłuszeństwo osób, które całe swoje życie zawierają Bogu. Rozwój życia konsekrowanego, najczęściej kojarzonego zwłaszcza z życiem zakonnym, przechodził kolejne etapy ewolucji. Wyraźne zobowiązanie się ślubem posłuszeństwa, czy współcześnie: także deklarowanie innych więzów, których częścią jest posłuszeństwo, rozwinęło się w trakcie historii.

Autorka rozprawy doktorskiej, począwszy od wstępu do pracy, przez kolejne jej części prowadzi myśl, ukazując to, co jest fundamentalne dla posłuszeństwa, a zarazem jest różne w odrębnych formach życia konsekrowanego. Życie radykalnie oddane Bogu obejmuje zróżnicowane formy: instytuty zakonne, instytuty świeckie, pustelników, dziewice konsekrowane oraz aktualnie powstające nowe propozycje życia konsekrowanego.

Najważniejsze pytanie, jakie zostało postawione w rozprawie dotyczy tego, czym jest posłuszeństwo w wymienionych formach życia konsekrowanego. Doktorantka we wstępie do pracy precyzuje także, czym nie będzie się zajmowała. To jest, nie analizuje odniesienia do wymiaru administracyjnego osób prawnych i wspólnotowych zależności w kwestiach posiadania dóbr materialnych, aby skupić się na indywidualnym zobowiązaniu osoby do określonego trybu życia. Pomija także zagadnienia święceń kapłańskich, jako kwestii nie związanej istotnie z zobowiązaniem do posłuszeństwa w konwencji życia konsekrowanego.

Pomija także posłuszeństwo w stowarzyszeniach życia apostołskiego, przyjmując założenie, że nie mieszczą się one w obrębie form życia konsekrowanego. Z tą decyzją myślę, że można polemizować. Nie podejmując się w tym miejscu próby zdefiniowania, czym jest lub nie jest życie konsekrowane, to jednak znaczna część stowarzyszeń życia apostołskiego zobowiązuje swoich członków prawem własnym do ślubów lub innych więzów, więc i do posłuszeństwa. Co zresztą Autorka sama przyznaje w niektórych miejscach opracowania. Zatem przybliżenie problematyki posłuszeństwa również w stowarzyszeniach życia apostołskiego, byłoby pełniejszym ujęciem całości opracowania.

Rozprawa doktorska p. mgr. Mary Van Scott skupiła się na zbadaniu posłuszeństwa, które obejmuje i przenika całe życie osoby konsekrowanej. Założeniem było, aby pokazać elementy wspólne, ale i odrębne dla różnych form konsekracji. To jest także, by pokazać różne praktyczne aspekty życia w posłuszeństwie, a w ten sposób zrozumieć też istotę tego zobowiązania (s. 12). Tak w przebiegu historii Kościoła, ale także, by przybliżyć wiernym znaczenie tego powołania. Niejednokrotnie, jak zaznaczono we wstępie, Doktorantka zaczerpnęła z myśli teologicznej i eklezjologii Kościoła katolickiego.

Temat i cel pracy został poprawnie sformułowany. Jest zrozumiałe, czym Autorka zajmuje się w swojej pracy. Pozytywne jest określenie we wprowadzeniu do rozprawy terminów, w jakim znaczeniu są one używane w treści pracy oraz, że odnosi się ona zasadniczo do prawa Kościoła łacińskiego i wiernych obu płci. Wobec wątpliwości - jakie określenia najpełniej wyrażają wybór określonej formy życia, Autorka jednoznacznie odróżnia „życie zakonne” od „życia konsekrowanego”, co również ma odbicie w sformułowaniu tematu.

2. Ocena wykorzystania źródeł i literatury

Poszukując odpowiedzi na postawiony cel opracowania, Doktorantka uwzględniła źródła teologiczne i kanoniczne, takie jak: prawo kodeksowe Kościoła katolickiego,

dokumenty papieskie i soborowe oraz literaturę kanonistyczną, teologiczną, historyczną oraz inną.

„Bibliografia” (Bibliography) jest podzielona na „Źródła” (Sources) i „Literaturę” (Literature). Następnie materiały źródłowe są uporządkowane w następującym porządku: „Soborowe” (Council Documents), „Papieskie” (Papal Documents), „Dykasterii Watykańskich” (Documents of Vatican Dicasteries), „Dokumenty synodalne i Konferencji Episkopatu” (Documents of Synods and of Episcopal Conferences), „Urzędu Prasowego Stolicy Apostolskiej i Komunikaty” (Holy See Press Office and Communiqués).

Zapisy dotyczące źródeł są ogólnie poprawne. Jako uwagę krytyczną należy zauważyć, że ważniejsze współczesne dokumenty (soborowe, papieskie, dykasterii watykańskich) powinny wskazywać na Acta Apostolicae Sedis (AAS), gdyż jest to oficjalny publikator, decydujący o promulgacji aktów prawnych. Zresztą niekiedy pojawia się przywołanie AAS (np. *Pastor Bonus, Regimini Ecclesiae Universae*). A w drugiej kolejności można wskazać strony internetowe, z których Doktorantka korzystała, np. dla cytacji w języku angielskim, czy wydania dokumentów w językach narodowych. Publikacja w AAS dokonuje się zwykle w języku łacińskim, stąd zapis w języku polskim: „Wyjaśnienie co do wątpliwości w sprawie heroicznego cnót Sługi Bożego Honorata Koźmińskiego”, odsyłający do AAS nie jest poprawny (inna jest też strona w AAS: s. 1008-1013 oraz inna data: 16.03.1987). Dwukrotnie zapisano dokument *Vita consecrata* (s. 267). Wydania Kodeksów prawa kanonicznego można ująć w osobnej grupie źródeł, wówczas dopowiedzenia o ustawieniu kolejności dokumentów (s. 264) w wykazie bibliografii jest zbędne. Tak jak niepotrzebna w tym miejscu jest informacja o nazwach instytucji watykańskich (s. 269), co zostało już wyjaśnione we wstępie do pracy (s. 14).

Ze względu na podstawowy język pracy, którym jest angielski, p. mgr. Mary Van Scott precyzuje we wstępie do pracy dopowiedzenia na temat cytacji kodeksowych. Podstawowym źródłem jest Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w opracowaniu angielskim (5 wydanie z hiszpańskiego Komentarza Instituto Martin de Azpilcueta, University of Navarra), angielska edycja Kodeksu (opracowana przez Wydział Prawa Kanonicznego St. Paul University) oraz polska edycja z 1984 r. (dla porównania tekstów źródłowych). Przydatnym też wyjaśnieniem jest wskazanie, że dokumenty instytucji watykańskich nawiązują do nazw instytucji z czasu wydania poszczególnego dokumentu.

W wykazie literatury znajdują się opracowania z różnych kręgów językowych, głównie angielskojęzycznych, również włoskich i polskich. Sama Doktorantka wyróżniła niektórych autorów we wstępie do pracy: D. Andres, E. Gambari, J. Bar, J. Kałowski, S.

Holland, E. McDonough. Wykaz literatury jest obszerny. Chociaż rodzi się pytanie, czy jeśli korzystała np. z polskiej literatury, to dlaczego nie odniosła się do niektórych polskich kanonistów, zwłaszcza tych zajmujących się prawem zakonnym, jak np. B. Szewczuk; podobnie, literatura kanonistyczna włoska mogłaby być pełniejsza. W trakcie lektury zauważa się miejscami zbyt przywiązanie do określonych autorów, jak np. D. Andres.

Zapis pozycji w grupie „Literatura” jest poprawny. Przy niektórych z nich pojawia się informacja o wydawnictwie, podczas gdy większość nie posiada takiego zapisu. Sporadycznie zabrakło częściowej informacji, jak strony artykułu (M. Saj).

Ogólnie oceniając zebraną literaturę, widać, że Autorka zebrała obszerną liczbę opracowań, które pozwoliły na przebadanie postawionego tematu pracy. Literatura wykorzystana w pracy pochodzi nie tylko z kręgu języka angielskiego, ale również z języka włoskiego i polskiego. Różnorodność literatury przedmiotowej umożliwiły poznanie tematyki posłuszeństwa w życiu konsekrowanym, co w sumie pozwala, aby pozytywnie ocenić wykorzystanie źródeł i literatury.

3. Metoda badawcza

Każda rozprawa wymaga odpowiednio dobranej metody badawczej. Doktorantka nie wskazała we Wstępie, jakiej użyje metody. Lektura pracy pozwala na stwierdzenie, że zastosowano w rozprawie metodę dogmatyczno-prawną i historyczno-prawną.

P. mgr. Mary Van Scott pokazała historyczny rozwój życia konsekrowanego, z akcentem położonym na zagadnienie posłuszeństwa. Jak również przeanalizowała ślub lub zobowiązanie do posłuszeństwa w jego prawnej formie, jak prawo kanoniczne kształtuje generalne znaczenie tego aspektu życia konsekrowanego.

4. Ocena formalnej konstrukcji pracy

Zasadniczy korpus rozprawy poprzedza „Spis treści”/Contens (s. 2-6) oraz „Wykaz skrótów”/Abbreviations (s. 7-9). Treść dysertacji, złożoną z sześciu rozdziałów, spinają jakby w klamry: „Wstęp”/Introduction (s. 10-16) i „Zakończenie”/Conclusions (s. 255-262). Całość dopełnia obszerna „Bibliografia”/Bibliography (s. 263–282) oraz abstrakty w języku angielskim i polskim.

Podział pracy na sześć rozdziałów jest uzasadniony i pozwala na wyczerpujące przedstawienie zawartej w tytule problematyki. Zastanawia jedynie kolejność, to jest treść

teologiczna i prawna wprowadzająca w problematykę konsekrowanego posłuszeństwa jest wyeksponowana w pierwszym rozdziale. Natomiast opisanie historycznego rozwoju życia konsekrowanego pojawia się w drugim rozdziale. Wydaje się, że najpierw trzeba ukazać sam fenomen życia konsekrowanego i jego pierwotny rozwój, jako ogólne spojrzenie na zagadnienie. A dopiero w dalszej kolejności analizować jeden z aspektów tego życia, to jest posłuszeństwo. Rozdział czwarty „Forms of Consecrated Life in the 1983 Code” jest znacznie obszerniejszy niż pozostałe.

Z innych drobnych uwag zastanawia wyróżnienie tablic w spisie treści, co nie jest potrzebne (s. 46, 97, 98, 249). Za to można w ramach aneksu wskazać na umiejscowienie tablic w treści pracy. Ponadto, nazwa punktu 3.2.1 i 3.2.2. w rozdziale pierwszym wygląda jako cytat, skoro zapisana jest kursywą, ale bez znaku cytacji; za to punkt 3.2.3. w tym samym rozdziale już zawiera znak cytacji. W wykazie skrótów widać drobne rozbieżności: np. *Ad Gentes* oraz *Lumen Gentium* (bez słowa sobór przy tym drugim), czy *Pastor Bonus* w cudzysłowie, podczas gdy inne dokumenty tego wyróżnienia nie posiadają. Zasadniczo wykaz skrótów jest poprawny.

Z uwag o formalnej konstrukcji pracy, charakterystyczną cechą jest to, że praca została napisana w stylu języka angielskiego: amerykańskiego (the Chicago Manual of Style), co dotyczy stosowania słownictwa, wyróżnień, interpunkcji, z wyjątkiem zapisu dat. Język jest poprawny, nie mam żadnych uwag. Natomiast nieliczne zapisy w języku polskim niekiedy zawierają językowe potknięcia (abstrakt, bibliografia). Strona edytorska dysertacji jest poprawna.

Użycie przypisów dolnych jest poprawne. Odsyłają one do źródeł i obszernej literatury przedmiotu oraz zawierają wyjaśnienia i dopowiedzenia Autorki pracy. Brakuje wyjustowania tekstu w tej części pracy. W przypisach nie zawsze jest zachowana jednoznaczność zapisu. Dotyczy to opisu dokumentów, zwykle w formie skróconej, ale niekiedy w pełnej nazwie (*Lumen Gentium*, s. 18, przypis 3 i 5; Katechizm Kościoła Katolickiego, s. 21 przypis 12, s. 23, przypis 21); zdarzają się ponadto różne zapisy dat dokumentów kościelnych (np. *Perfectae caritatis*: Promulgated 28 October, 1965 w przypisie 95 na s. 85; *Ecclesiae sanctae*: Issued 06.08.1966 w przypisie 99 na s. 86). Po pierwszym pełnym opisie w przypisie dolnym, kolejne przywołania tej samej pozycji należy zapisywać w wersji skróconej, co w większości przypadków ma miejsce, ale zdarzają się odniesienia z rozszerzonym zapisem (np. Gambarii, s. 30, Saj, s. 36). Czasami zauważa się powtórzenia treści, czy zbyt liczne dopowiedzenia w przypisach, że jakaś treść będzie wyjaśniona dalej albo że już była omówiona w innej części pracy.

Należy stwierdzić, że p. mgr. Mary Van Scott wykazała się szeroką znajomością poruszanej problematyki, co widać w strukturze pracy, uporządkowanej i poprawnej.

5. Treść pracy i osiągnięcia badawcze

We wstępie czytelnik odnajduje konieczne wprowadzenie w temat i problematykę badawczą, płaszczyznę źródłową oraz strukturę opracowania. Wskazano na literaturę źródłową i przedmiotową, nie ma jednak informacji o metodzie badawczej.

Pierwszy rozdział dysertacji został zatytułowany: *The Concept of Consecrated Obedience* (s. 17-63), Autorka przybliżyła podstawowe odniesienia do koncepcji posłuszeństwa, w ujęciu trzech głównych punktów: posłuszeństwo w Kościele, święte więzy oraz węzeł posłuszeństwa. W myśli chrześcijańskiej posłuszeństwo jest cnotą. Najlepszym przykładem posłuszeństwa jest sam Jezus Chrystus. Chrześcijanie naśladowują Zbawiciela przez składanie daru z samego siebie, jako wybór wolnej woli osoby ludzkiej. Przedstawienie chrześcijańskiego punktu widzenia łączy się z wymiarem wspólnotowym. Posłuszeństwo buduje wspólnotę Kościoła, ale jest to aktywna postawa. Słusznie zatem Doktorantka pokazuje zależności pomiędzy pasterzami a wiernymi, przywołując kan. 212 Kodeksu z 1983 r.

Koniecznym wprowadzeniem w problematykę jest zarysowanie świętych więzów lub ślubów, będących jednym z wyróżników życia konsekrowanego (kan. 573 KPK 1983). Ta szczególna praktyka życia prowadzi do spełnienia się osoby, do doświadczenia szczęścia. Śluby (więzy) stanowią czynnik odróżniający instytuty życia konsekrowanego od stowarzyszeń życia apostołskiego. Na ten aspekt Doktorantka kładzie akcent w swoim opracowaniu (np. s. 11, punkt 2.2.1. na s. 35-36, s. 76-77). Podjęcie dyskusji nad pytaniem, czy oddzielenie przez kościelnego ustawodawcę stowarzyszeń życia apostołskiego jest rozwiązaniem praktycznym, czy decyzja bardziej opiera się na argumentach teologiczno-prawnych, czy też porównywanie i ukazywanie podobieństw oraz różnic pomiędzy życiem konsekrowanym a tymi stowarzyszeniami, w sumie mogłoby stanowić kanwę do odrębnej pracy doktorskiej. Tym niemniej, uważałbym za zasadne, gdyby Autorka poświęciła kilka punktów zobowiązaniu do posłuszeństwa w stowarzyszeniach życia apostołskiego. Choćby z tej racji, że bardzo wiele stowarzyszeń, w tym zdecydowana większość żeńskich, praktykuje jakieś formy zobowiązania do posłuszeństwa, co jest wpisane w odpowiednich konstytucjach. A można założyć, zgodnie z ogólną tezą Doktorantki, że istnieją pewne elementy wspólne,

jak i różnicujące posłuszeństwo w poszczególnych stowarzyszeniach, jak i ogólnie w życiu oddanym Bogu.

Święte więzy w różnych formach życia konsekrowanego domagają się wewnętrznej dyspozycji (dojrzałości, wolnej decyzji, motywacji). W dalszych rozważaniach następuje specyfikacja ślubów, przyrzeczeń, innych więzów. A na bazie rozdzielenia ślubów publicznych od prywatnych zauważa się osobistą refleksję Autorki i wyciąganie przez nią wniosków (s. 49).

Od ogólnego rozważania nad świętymi więzami przechodzi ona do przybliżenia rady posłuszeństwa i jego prawno-kanonicznego znaczenia. Ponownie przywołany przykład Jezusa Chrystusa wskazuje na pierwszeństwo posłuszeństwa dla życia konsekrowanego. Zależność od prawowitych przełożonych prowadzi niekiedy albo i często do trudnych sytuacji. Wówczas wybór decyzji opartej na posłuszeństwie nawiązuje do realizacji woli Bożej. Ten aspekt pracy dobrze ukazuje teologiczne i duchowe podłoże ślubu. Choć bywa, że nie zawsze polecenie przełożonych jest uprawnione (s. 61-62). W tym miejscu przydatne byłoby rozszerzenie optyki pracy, przez podjęcie dyskusji ze współczesnymi nurtami liberalnymi, w których wolność osoby i jej niezależność stają się jakby bogiem.

Drugi rozdział: *The Unfolding of Consecrated Life* (s. 64-100) zarysowuje historyczny rozwój życia konsekrowanego. Zróżnicowane formy tego życia ewoluowały od myśli św. Antoniego, przez Pachomiusza, Bazylego i Augustyna, do bardziej współczesnych instytutów zakonnych (mniszch, mendykanckich, kleryków regularnych i kongregacji zakonnych). Zwraca uwagę, że przywołanie źródłowych postaci życia zakonnego opiera się na skromnej literaturze: zasadniczo na współczesnych opracowaniach podręcznikowych.

Rozwój myśli Kościoła o życiu konsekrowanym przyniósł XX wiek, m.in. przez prawne zatwierdzenie instytutów świeckich. Co ciekawe, proroczą wizję tej części życia konsekrowanego można przypisać św. z XVI wieku Anieli Merici (urszulanki), dopiero jednak współczesna myśl kościelna nadała dynamikę praktyczną i prawną instytutom świeckim. Kolejnym znaczącym etapem rozwoju w życiu konsekrowanym było nauczanie Soboru Watykańskiego II, w jego etapach przygotowawczych, w samych dokumentach soborowych i posoborowych, co zostało syntetycznie przedstawione w pracy. W dalszej kolejności, praca przedstawia znaczący wpływ myśli i ustawodawstwa Jana Pawła II na życie konsekrowane i prawo kanoniczne w tym zakresie. Choć trzeba zauważyć, że również kolejni papieże rozwijali myśl skierowaną na osoby konsekrowane, co można by rozwinąć w osobnym punkcie. Całość tej części opracowania kończy sumaryczne zestawienie różnych form: instytutów zakonnych, świeckich, pustelników i dziewczinek konsekrowanych.

W rozdziale trzecim: *The Setting for Evangelical Obedience* (s. 101-126) p. mgr. Mary Van Scott skupia uwagę na ewangelicznym posłuszeństwie. W różnorodności form życia konsekrowanego występuje zarazem zasadnicza jedność w tym, co jest istotne. A jednocześnie każdy z instytutów zachowuje własną autonomię i patrymonium (tu zabrakło przywołania pozycji B. Szewczul, *Troska Kościoła o zachowanie patrimonium przez instytuty życia konsekrowanego*, Warszawa 2002). Ślubowane posłuszeństwo lub inne więzy wpisują się w określony cel tego zobowiązania. W tym kierunku zwraca się dalsza myśl Doktorantki, cel wskazany w prawie powszechnym Kościoła, prawie własnym oraz myśli założycieli instytutu. Posłuszeństwo samo w sobie nie jest absolutnym, ani arbitralnym wymaganiem ze strony przełożonych, ale prowadzi do zawierzenia się osoby woli Pana Boga. Ogólne wymagania płynące z prawa powszechnego szczegółowo precyzuje prawo własne (w tym miejscu widać skupienie się na wybranych jedynie autorach: B. Zubert, E. McDonough, D. Andres). Jednym z współczesnych dokumentów istotnych dla zrozumienia posłuszeństwa jest instrukcja *Faciam tuam Domine* z 2008 r., czemu poświęcono więcej uwagi w pracy. Na ten temat obradowano na różnych konferencjach naukowych oraz wydano szereg publikacji.

Posłuszeństwo jest zróżnicowane w różnych formach życia konsekrowanego, temu zagadnieniu poświęcony jest czwarty rozdział *Forms of Consecrated Life in the 1983 Code* (s. 127-195). Po wprowadzeniu i omówieniu instytutów zakonnych (zbyt wielowątkowe ujęcie), następuje przedstawienie instytutów życia kontemplacyjnego, a następnie życia czynnego. Praktyka posłuszeństwa jest w oczywisty sposób inna, gdy osoba przeżywa swoje powołanie głównie w obrębie klauzury, od tej realizowanej w pełnej aktywności apostołskiej. Widać tu wnikliwe pochylenie się nad głównym celem pracy.

W dalszej kolejności Doktorantka analizuje instytuty świeckie w ogólności oraz w relacji do posłuszeństwa. Zauważa się, że Autorka pracy dopowiada także własne refleksje, co jest ubogaceniem całości (np. przypis 146, na s. 159). Posłuszeństwo w instytutach świeckich nawiązuje nie tylko do autonomii samej struktury osoby prawnej, ale także do większej samodzielności poszczególnych członków. Ich życie w posłuszeństwie wymaga uwzględnienia różnych warunków życia apostołskiego i często samotnego, co jest odmienne w zestawieniu z instytutami zakonnymi. Bardzo słusznie pod koniec tego rozdziału następuje stwierdzenie, że nie ma gorszej lub lepszej formy posłuszeństwa (s. 180). Jest ono zróżnicowane, m.in. ze względu na samą strukturę np. instytutu, formę klauzury, apostołstwa i warunków życia oraz specyficzne powołanie osoby.

Treść kolejnej części rozdziału przybliży indywidualne formy życia poświęconego Bogu: pustelników, a następnie dziewic konsekrowanych. Także i tu zauważa się odrębności.

Pustelnicy składają śluby przed biskupem diecezjalnym i pod jego kierownictwem zachowują specyficzny tryb życia. Z kolei dziewice konsekrowane ślubują przede wszystkim ślub czystości. Jednakże całe ich życie jest poświęcone Bogu i misji Kościoła. To wszystko implikuje również posłuszeństwo. P. mgr. Mary Van Scott bardzo dobrze poradziła sobie z trudnym uzasadnieniem miejsca i roli posłuszeństwa w życiu dziewczyn konsekrowanych. Dopelnieniem rozdziału jest wyróżnienie roli biskupa dla indywidualnych form życia konsekrowanego, który po części wchodzi w rolę przełożonego, ale i kierownika życia duchowego tych osób. Na koniec następuje zestawienie podobieństw i różnic. Zauważa się zbieżności, ale i odrębności w poszczególnych formach życia konsekrowanego. Wynika to z różnej misji, apostołstwa, duchowości, ale także z różnej intensywności życia wspólnotowego, czy zachowywanego patrymonium. Cały rozdział czwarty zasługuje na uznanie i stanowi istotny wkład w odpowiedź na główne pytanie całej pracy.

Również kolejny piąty rozdział *Sources of Authority* (s. 196-228) przynosi istotne treści i zrozumienie tego, od czego zależy posłuszeństwo. A jest ono przyporządkowane albo wypadkową zależności od Kościoła i jego struktur, od zewnętrznych autorytetów, a z drugiej strony od prawa własnego, posiadanej autonomii i charyzmatu. Myśl prawna Kościoła stopniowo przenosiła autorytet w kierunku prawa własnego, począwszy od Kodeksu z 1917 r., poprzez myśl Soboru Watykańskiego II i Kodeks z 1983 r. Widać ciągłą współpracę tego, co wewnętrzne, np. w instytucie czy w charyzmacie założycieli, z zewnętrznym nadzorem sprawowanym przez hierarchiczne instytucje kościelne. To wszystko łączy się z zagadnieniem posłuszeństwa, na kształt którego wpływa Stolica Apostolska, poszczególne instytucje Kurii Rzymskiej, a zwłaszcza Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Nie można pominąć też zależności od Kościoła lokalnego, zwłaszcza biskupa diecezjalnego, który koordynuje apostołstwo na podległym jemu terytorium, czy w wypadku instytutów na prawie diecezjalnym pełni rolę zwierzchnie i nadzorcze. A jego wpływ na ślub lub więzy posłuszeństwa jeszcze bardziej odnosi się do indywidualnych form życia konsekrowanego. W wymiarze Kościoła partykularnego istotną rolę pełni także wikariusz biskupi odpowiedzialny za różne formy życia konsekrowanego, w tym również za stowarzyszenia życia apostolskiego.

Posłuszeństwo jest efektem balansu, pomiędzy czynnikami zewnętrznymi a wewnętrznymi. Do tych drugich należą przede wszystkim zapisy konstytucji poszczególnych instytutów, ustalenia kapituł, na różnym poziomie sprawowania władzy, a następnie decyzje przełożonych wewnętrznych. Mądre posłuszeństwo zakłada także dialog przełożonych z tymi, którzy są poddani ich władzy. Dyskusja obu stron dialogu jest potrzebna, aby podejmować

najlepsze decyzje. Tym niemniej, Doktorantka słusznie podsumowuje, że nie można zagubić się w praktycznych formach demokracji (s. 227), co może doprowadzić do porzucenia spełniania przecież nadrzędnej woli Bożej.

Dopełnieniem całości pracy jest ostatni szósty rozdział *New Perspectives* (s. 229-254). Życie poświęcone Bogu jest nieustannym i aktualnym procesem, który stale się rozwija i rozkwita powstawaniem nowych form, dzięki natchnieniom i działaniu Ducha Świętego. Ustawodawca kościelny zauważa ten fakt w zapisie kan. 605 Kodeksu z 1983 r. Doktorantka przybliży zagadnienia nowych perspektyw życia konsekrowanego Bogu omawiając najpierw nowe instytuty mieszane. Wskazując na instytuty męskie podejmuje też zagadnienie parytetu pomiędzy duchownymi a braćmi w takich instytutach, czy roli przełożonego, którym może być brat (zakonny). Stawia pytanie, czy obok typowo kleryckich oraz laickich mogą powstawać laicko-kleryckie instytuty?

Zauważa się także nowość, m.in. od czasu wydania dokumentu *Vita consecrata*, jakimi są indywidualne formy życia konsekrowanego. Takie jak wdowy i wdowcy konsekrowani. W niektórych Kościołach partykularnych używa się specjalnych form liturgicznego błogosławienia takich osób. Rodzi się także pytanie, czy analogicznie do dziewic konsekrowanych, można poświęcać Bogu mężczyzn, którzy są celibatariuszami na całe życie? Choć nie ma jeszcze jednoznacznych odpowiedzi, to cenne jest to, że Doktorantka stawia takie pytania.

Innym przykładem nowości są instytuty mieszane, czy nowe wspólnoty życia konsekrowanego. Stanowią one powód do radości i są dowodem żywotności Kościoła. Wymagają jednakże rozwagi oraz stopniowego rozeznawania na poziomie biskupa diecezjalnego a następnie Stolicy Apostolskiej. Nowe instytuty niekiedy bardziej nawiązują do myśli monastycznej albo do apostolskiej czy charyzmatycznej odnowy kościelnej. Zwykle nie są zbyt liczne. Stanowią mieszaną formę, także z obecnością osób związanych małżeństwem. Występuje element ponawiania ślubów lub zobowiązań. A niektóre nawiązują do myśli ekumenicznej.

Zaistnienie nowych form stawia także nowe pytania, czy wyzwania. Czy kobiety mogą być przełożonymi, czy małżeństwa mogą w pełni angażować się w taką postać życia poświęconego Bogu? W poszukiwaniu odpowiedzi, p. mgr. Mary Van Scott wskazuje na dokumenty kościelne, w których zawiera się częściowe ukierunkowanie. Na przykład to, że kobiety mogą pełnić rolę najwyższej przełożonej w jednorodnej, co do płci, grupie kobiet; a jeśli częścią nowej wspólnoty są duchowni, to należy wyłonić wikariusza odpowiedzialnego za nich; małżeństwa mogą się stowarzyszać, ale nie mogą w pełni współtworzyć wspólnotę;

nie można akceptować jedynie ślubów czasowych, czy przyjmować do wspólnoty niekatolików. Jedną z możliwych nowych form są jakby rodziny życia konsekrowanego, złożone z męskiej i żeńskiej gałęzi. Wszystkie te propozycje życia konsekrowanego rodzą zapytania o kwestię posłuszeństwa. Uogólniając odpowiedź, wydaje się, że zasadnicze inspiracje dla posłuszeństwa skłaniają się do już istniejących wzorców, czerpanych czy to z instytutów zakonnych, czy z instytutów świeckich. Także w tym miejscu można dostrzec refleksję samej Doktorantki, która ostrożnie formuje tezę, że być może „kościelna rodzina życia konsekrowanego” kiedyś stanie się odrębną formą, obok istniejących instytutów zakonnych i świeckich. Zauważa ona na koniec tego rozdziału, że w przyszłości ustawodawca kościelny mógłby albo powinien poświęcić więcej uwagi (nowych kanonów) nowym formom życia konsekrowanego, w wersji wspólnotowej i indywidualnej.

W zakończeniu recenzowanej rozprawy (s. 255-262), p. mgr. Mary Van Scott przedstawia swoje wnioski z badań. Podsumowując problematykę posłuszeństwa stwierdza, że równocześnie istnieje wspólna teologiczna i prawna podstawa dla tego ślubu, ale i różnorodna praktyka w poszczególnych formach życia konsekrowanego. Życie w posłuszeństwie jest swoistym odzwierciedleniem cnoty miłości do Boga i do bliźniego oraz spełnianiem woli Bożej w życiu konkretnych osób. Każdy instytut z osobna, ale i powołana osoba odpowiadają na Boży plan zbawienia. Dotyczy to m.in. posłuszeństwa, które balansuje pomiędzy tradycją i prawem własnym a wymaganiami prawa powszechnego Kościoła. Historyczny rozwój życia konsekrowanego rozwinął wiele współczesnych form życia konsekrowanego, ze zróżnicowanymi sposobami spełniania ślubu lub zobowiązaniami do posłuszeństwa. Specyfika ta zależy od wspólnotowego czy indywidualnego sposobu życia, oraz od zróżnicowanego apostołstwa. Warto podkreślić za Doktorantką, że posłuszeństwo jest czymś o wiele głębszym i duchowym, niż tylko poddanie się zewnętrznym poleceniom przełożonych.

Wobec pokusy, by którąś z form posłuszeństwa uznać za ważniejszą czy bardziej wymagającą, należy powtórzyć za p. mgr. Mary Van Scott, że wszystkie formy życia konsekrowanego są jednakowo ważne i cenne oraz płyną z natchnienia Ducha Świętego. Nie ma więc jakichś stopni w posłuszeństwie. Za to są odrębne powołania osób do zróżnicowanych odmian życia konsekrowanego, którego istotną cechą jest posłuszeństwo, co jest i łatwe i zarazem trudne w realizacji. A powstawanie nowych propozycji życia poświęconego Bogu rodzi kolejne pytania o to, jak będzie ewoluowało pojęcie i praktyka posłuszeństwa, choć istota pozostanie ta sama. Na koniec Doktorantka wskazuje na potrzebę dalszych poszukiwań

naukowych. Dotyczą one takich przestrzeni, jak: rodziny życia konsekrowanego, form prawnych dla pustelników, dziewic, wdów i wdowców konsekrowanych.

Należy stwierdzić, że p. mgr. Mary Van Scott w treści pracy udzieliła pełnej i wyczerpującej odpowiedzi na pytanie o to, czym jest posłuszeństwo w różnych formach życia konsekrowanego.

6. Wnioski końcowe

Recenzowana rozprawa doktorska **p. mgr. lic. Mary A. Van Scott** jest dziełem twórczym, oryginalnym, wartościowym i bardzo potrzebnym. Jest ona wynikiem przeprowadzonych przez Doktorantkę badań z zakresu prawa kanonicznego. Posiada odpowiednią konstrukcję metodologiczną. Ma dobrze sprecyzowany przedmiot badań, jasno określone cele i tezę oraz właściwą strukturę. Prezentuje dobry warsztat naukowy. Niektóre uwagi krytyczne, wcześniej wyrażone, nie pomniejszają wartości ocenianej dysertacji.

W konkluzji recenzji stwierdzam, że praca **p. mgr. lic. Mary A. Van Scott** spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, o jakich mowa w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 r. nr 65, poz. 595; Dz. U. 2011 r. nr 84, poz. 455), ponieważ:

- stanowi oryginalne rozwiązanie postawionego w tytule rozprawy problemu;
- problem rozwiązuje całościowo;
- Doktorantka wykazała samodzielność i dojrzałość naukową oraz trud badawczy;
- wykazała się umiejętnością korzystania ze źródeł i literatury;
- w całości stanowi bardzo dobrą rozprawę naukową.

W związku z tym wnoszę o dopuszczenie **p. mgr. Mary Van Scott** do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....

ks. dr hab. Arkadiusz Domaszek prof. UKSW

Warszawa, dnia 05 stycznia 2019 roku